

Destin bucovinean

— 2 —

DRAMA ROMÂNILOR DIN REGIUNEA CERNĂUȚI

MASACRE, DEPORTĂRI, FOAMETE
ÎN 1940-1941, 1944-1947

COORDONATOR: ALEXANDRINA CERNOV,
MEMBRU DE ONOARE AL ACADEMIEI ROMÂNE

TEXTE DE ALEXANDRINA CERNOV, ȘTEFAN PURICI, PETRU GRIOR,
ION NANDRIȘ, DUMITRU COVALCIUC, MARIA TOACĂ-ANDRIEȘ

*Apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Pimen,
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților*

EDITURA NICODIM CALIGRAFUL
MĂNĂSTIREA PUTNA, 2019

*Teroare. Minciună.
Dezinformare*

ALEXANDRINA CERNOV

Trei cuvinte care definesc destinele miilor de oameni care au suferit și au murit numai pentru că au dorit să rămână ceea ce sunt – români în țara lor, buni gospodari, cinstiți și cu frică de Dumnezeu. Amintirea acelor ani este vie și astăzi. Despre ceea ce n-au scris – sau nu li s-a permis să scrie – ziarele în acei ani de groază, ceea ce nu s-a păstrat în arhivele distruse de sovietici s-a păstrat în memoria celor ce au pățimit și a urmașilor lor. Memoria a rămas să fie un neprețuit potențial al cunoașterii, memoria emoțională și memoria cognitivă. Există un fond comun al memoriei, o stare de spirit a gândurilor care nu au putut fi controlate și distruse, pentru că s-au păstrat prin tăcere, iar acum, peste ani, au devenit documente de necontestat pentru cunoașterea istorică. Au devenit informația cuprinsă în cele trei cuvinte – teroare, minciună, dezinformare –, care s-au materializat prin masacre, deportări și foamete.

Proiectul editorial *Destin bucovinean*, inițiat de Mănăstirea Putna, ne îndeamnă să găsim mai multe informații despre evenimentele petrecute în acei ani de ocupație sovietică, 1940–1941, 1945–1947, și de a ajuta la înțelegerea proceselor ce s-au derulat și a consecințelor lor: demografice, etnolingvistice, a stării psihologice și morale a populației.

S-a format o echipă de proiect în care fiecare membru își are rolul său. Coordonatorul de proiect mulțumește în mod deosebit ziaristilor care au adunat cu multă migală și înțelegere amintirile supraviețuitorilor masacrului de la Fântâna Albă, a deportaților în îndepărtata Siberie și Kazahstan, a deținuților în închisorile sovietice, mulți dintre ei morți sau torturați fără milă.

Printre sursele de informație folosite în procesul documentării cele mai depline au fost cele orale – mărturiile culese cu grijă de ziarști și publicate în ziarele și revistele bucovinene, deja după 1991, anul în care, pentru prima dată după 50 de ani, a fost comemorat masacrul sângeros de la Fântâna Albă. În primul volum al *Destinului bucovinean (Fântâna Albă – Golgota neamului)* au fost publicate materialele ziaristului Ion Dominte, care, la data

de 10 mai 1942, la școala din Suceveni (satul de unde coloana s-a îndreptat spre locul masacrului), a întreprins un dialog cu locuitorii din Suceveni, Cupca, Pătrăuții de Sus, Pătrăuții de Jos, Iordănești, Corcești, Trestiana, Prisăcăreni etc., martorii acelor evenimente. Primele mărturii au fost publicate în ziarul „Bucovina” din Cernăuți. După 1991, au urmat publicațiile ziariștilor Maria Toacă-Andrieș, Felicia Toma-Nichita, Dumitru Covalciuc, Mycola Rubaneț, Nicolae Șapcă. Apoi, cărțile dedicate represaliilor staliniste ale bucovineanului Vasile Ilica, originar din satul Broscăuții Vechi, care în acei ani fusese elev la Liceul „Regele Ferdinand” din Storojineț. În ultimul deceniu au apărut numeroase monografii ale satelor nord-bucovinene, în care putem citi listele celor uciși și deportați. Astăzi, cercetările continuă în cadrul Centrului de Cercetări Istorice și Culturale, cu statut de ONG, condus de către Petru Grior. Au fost publicate deja: *Cartea durerii*, în 8 volume, ultimele două volume fiind dedicate Herței (2012–2018). Se lucrează în continuare la *Dicționarul martirilor români*. Au apărut deja două volume, *Litera A* și *Litera B*.

PRESA

Ziarele cercetate, care au constituit subiectul acestui demers, se mai păstrează în colecțiile bibliotecilor. S-a constatat însă că de cele mai multe ori bibliotecile nu au colecții complete referitoare la perioada și tema cercetată. Presa sovietică, folosită ca izvor al cercetării istorice, nu ne oferă o informație corectă, dezinformând opinia publică și, în primul rând, Guvernul României, referitor la evenimentele și la starea de spirit a populației din nordul Bucovinei.

În Arhivele MAE (Fond 71/1939 E 9, Dosar 200) se află un material decupat din ziarul „Pravda” (Adevărul) din 31 mai 1941, *Comuniștii satului bucovinean*, în care citim: „Comitetul provincial al partidului încă în astă iarnă a primit scrisori de la țărani care

întrebau cum să creeze colhozuri. Respectând principiul benevol recomandat de Stalin, la începutul lunii martie în Bucovina de Nord au luat ființă primele colhozuri în această provincie”. Adevărul era, însă, că oamenii, nemaisuportând metodele aplicate de sovietici și revoltându-se că nu se respectau cererile de repatriere, au început să treacă individual și în grup frontiera în România; că în nordul Bucovinei avuseseră loc, la acea dată, masacrul de la Lunca, din 7 februarie 1941, și masacrul de la Fântâna Albă, din 1 aprilie 1941. Datele de arhivă consemnează și alte cazuri.

Tot aici se află și scrisoarea unui curier, adresată Ministerului Afacerilor Externe, despre articolul din ziarul „Pravda” din 31 mai 1941 (Moscova, 5 iunie 1941), în care se scria: „Am onoarea a vă trimite, aici alăturat, un articol *Comuniștii satului bucovinean*, publicat în ziarul «Pravda». Adevărul pare a fi cu totul altul decât prezintă «Pravda». După cum am arătat în rapoartele anterioare, Guvernul Sovietic (...) a crezut că este mai nimerit să folosească metoda presiunii. După informațiunile culese din diferite surse se pare însă că succesul propagandei întreprinse era slab și că țăraniii afară de rare excepții nu înțeleg să se înregistreze în colhozuri. S-au organizat pe ici pe colo, acei care au primit pământ și nu puteau face altfel întrucât exproprierea le era acordată cu această condiție. Proprietarii de pământ, oricât de mică era întinderea, preferă să-l cultive singuri.

De remarcat că printre numele date de articolul cu pricina nu întâlnim nici unul de consistență românească. Toți sunt ucraineni și ruși”.

ARHIVELE

Arhiva diplomatică a MAE conține: note și telegrame referitoare la rezolvarea conflictului teritorial dintre URSS și România, cereri ale locuitorilor din nordul Bucovinei și Basarabia de a li se permite trecerea în România după 28 iunie 1940, demersuri

adresate Ministerului de Externe pentru restituirea arhivelor, a bibliotecilor particulare sau de interes public, arhiva fondului bisericesc din Bucovina, note, telegrame, rapoarte referitoare la plecarea, în 1939–1940, a corpului consular străin din Basarabia și nordul Bucovinei etc. Diferite instituții au făcut demersurile necesare pentru a li se aduce din Basarabia și nordul Bucovinei o serie de aparate și materiale științifice rămase acolo. Așa, de exemplu, au rămas la Cernăuți biblioteca, manuscrisele și scrisorile profesorului Ion Nistor. Toate acestea nu au fost restituite.

Atitudinea agresivă a Sovietelor poate fi exemplificată prin principalele aspecte ale raporturilor româno-sovietice între 26 iunie 1940 și 22 iunie 1941 cu referire la ocuparea ținutului Herța. Iată câteva informații obținute din Arhiva MAE (Fond 71/1939 E9):

La 29 iunie: „trupe sovietice motorizate au pătruns în Herța, unde au ucis un căpitan, un sublocotenent și mai multe persoane, instalând 17 care de luptă în oraș și înaintând cu 11 km peste linia de demarcație”.

„...La Seletin au refuzat evacuarea materialului. Între Suceava și Siret, care de luptă bolșevice au atacat artileria în marș”.

„În urma ocupării Herței de către trupele rusești, România a protestat cerând ca această regiune, ce făcuse totdeauna parte din trupul Moldovei, să-i fie înapoiată. Sovietele au răspuns, la 4 iulie 1940, Legațiunii noastre din Moscova, printr-o notă verbală cu următorul conținut: «Cererea autorităților române, cu privire la frontiera trasată la început nu este acceptată de către organele sovietice competente»”.

În aceeași zi, Legațiunea Română din Moscova primește încă un *Memoriu* cu următorul text: „Considerațiunile, în legătură cu trasarea unei linii de frontieră între URSS și România, expuse în *Memoriul* anexat la scrisoarea din 1 iulie a Domnului Ministru al României nu are nici o bază, întrucât noua frontieră româno-sovietică în regiunea Herța este trasată în deplină conformitate cu harta anexată la propunerile guvernului sovietic în 26 iunie a.c.”.

În aprilie 1941, domnul Gafencu, ministrul României la Moscova, a pus din nou în discuție problema frontierei din ținutul Herța. Domnul Vișinski a refuzat să recunoască dreptatea argumentelor românești. În timp ce se încerca retragerea trupelor rusești din Herța, acestea „înceau zilnic să schimbe linia de demarcație din nordul Moldovei și sudul Bucovinei, ocupând porțiuni noi”. De exemplu: „La 6 august, când Sovietele au încercat să schimbe linia de demarcație în comuna Vicovul de Sus, județul Rădăuți, și s-au retras numai la intervenția grănicerilor români”; la 9 august, „trupele rusești au vrut să traseze o nouă linie de demarcație în sectorul Siret-Tereblecea, Sinăuții de Jos, Dersca”. În aceeași perioadă, se duceau lupte grele și pentru gurile Dunării.

Legățiunea din Budapesta (prin curier) transmite la 19 iulie 1940 următoarea informație: „Cercuri de presă germană, în genere bine informate, arată că Fuehrerul este nemulțumit de anexarea părții de nord a Bucovinei de către Soviete, cu atât mai mult cu cât această regiune nu fusese menționată în cursul discuțiilor care s-au dus anul trecut la încheierea acordului germano-rus”.

Incidentele de frontieră, provocate de sovietici, după ultimatum, au fost legate de refuzul Moscovei de a permite refugierea românilor în România. Materialele de arhivă confirmă întru totul mărturiile supraviețuitorilor, victime ale acestor evenimente, înregistrate și publicate de ziariștii noștri. În timp ce Moscova declara în răspunsurile date solicitărilor Guvernului României de a se permite refugierea doritorilor în România că nu sunt doritori, că toți sunt mulțumiți, în localitățile de graniță se organizau treceri individuale sau în grup în România.

În luna martie 1941, România a început negocierile cu URSS pentru repatrieri. Constantin Cesianu, secretar la Legațiunea de la Moscova, scria: „Toate încercările Guvernului Român de a obține repatrierea românilor din Basarabia și Bucovina ocupate, ce voiau să vie în România, s-au lovit de cea mai mare reavoință din partea Sovietelor, care pretindeau că din listele ce li se prezentau este foarte greu de controlat cine mai vrea să se întorcă în România,

deoarece unele persoane trecuseră deja Prutul, altele dispărușeră, iar altele nu mai voiau să plece. În această chestiune tactica Guvernului Sovietic era de a afirma voința sa de a lăsa liberă repatrierea celor ce doreau, dar, în același timp, să îngreuneze în fapt aceste repatrieri, legându-le de o declarațiune ce trebuia făcută autorităților locale și care nu putea fi controlată de noi. Așa fiind, numărul de români care au putut fi repatriați a fost extrem de redus, față de cel al doritorilor de a se întoarce în România”. (Fond 71/1939 E9, Anul 1940–1946).

În același timp, Sovietele întăreau frontiera.

Arhivele Statului din județul Suceava (Fond nr. 101, inventar nr. 231, Prefectura județului Rădăuți) conțin declarații ale românilor care reușiseră să treacă clandestin frontiera româno-sovietică despre starea de spirit a populației din satele intrate în componența URSS-ului și acțiunile armatei sovietice în aceste localități.

Într-un *Buletin informativ* semnat de prefectul din Rădăuți, lt. colonel Ionescu comunică: „Suntem informați că, sovietele închid cu gard de sârmă întreaga frontieră, completând și golurile rămase în prezent deschise. Se observă că la frontieră paza este mai întărită, patrulele mai dese, fiecare patrulă posedând o pușcă mitralieră, la fel și posturile fixe.

În unele locuri în apropierea frontierei se văd grupuri de ostași sovietici (de mărimea unui pluton) cari fac instrucțiune. Toți sunt înarmați cu niște pistoale mitralieră, cu încărcătoare format semilună. (...) În direcția comunei Baineș, pe teritoriul comunei Fântâna Albă din URSS se fac lucrări de sapă de către ostașii sovietici”. Putem doar bănuși că sovieticii se pregăteau deja de masacrul din poiana Varnița.

O altă declarație, dată de refugiații Baraniu Gavril și Tudor Cătălin, care au trecut clandestin frontiera în noaptea de 22 spre 23 februarie 1941 între satele Bahrinești și Vășcăuți pe Siret, informează despre ocupația rusească a Cernăuțiului în ziua de 28 iunie 1940: „s-a făcut cu o demonstrație extraordinară de forțe militare motorizate și călări, însoțită de aviație numeroasă 300–400 de

avioane și cam 1000 de tancuri ușoare și mijlocii. Aceste trupe, așa numite de propagandă, erau foarte bine echipate și instruite cu o disciplină exemplară. Pleava populației i-a întâmpinat pe Soviete cu entuziasm delirant, iar cetățenii înstăriți se aflau într-o stare de depresiune sufletească”.

Această armată, se menționează în declarație, intimida populația și a rămas în Cernăuți până la începutul lunii decembrie. Retrăgându-se în direcția Polonia, a luat cu sine tot avutul cetățenilor refugiați, mobilierul din instituțiile publice și cazărmi, spitale, mitropolie, Camera de Comerț, Palatul Administrativ, Liceul Militar, devastând chiar și Fabrica de zahăr.

Tot în această declarație, destul de detaliată, se menționează și despre răspândirea de dezinformări referitoare la întoarcerea armatei române. Dar, în locul armatei române, la Cernăuți „au început a veni noi trupe rusești... Între trupele sosite se află infanterie, artilerie, cavalerie și miliția/jandarmi, poliția”. Zvonurile provocatoare continuă. „Cam pe la mijlocul lunii ianuarie atât la autorități cât și la particulari se discuta că nu mai avem lipsă de autorizație de a trece în România, fiindcă armata roșă va înainta până în Balcani cu voința sau fără voința germanilor și că în Țara Românească va izbucni revoluția, cu care ocazie nu ne va mai despărți granița”. Starea de spirit a populației era încordată. Populația de la sate se pregătea „să treacă în masă granița, nemai-void să sufere dominația rusă”.

„Un mare număr de români intelectuali”, se specifică în declarație, „așteaptă cu nerăbdare salvarea lor din grelele suferințe sufletești și materiale prin instituirea unei comisii de repatriere, iar 50 000 de deținuți în temnițe nu mai pot suporta chinurile regimului neomenesc”.

Această declarație a fost semnată la 3 februarie 1941 de către domnul Tudor Cătălin, profesor, fost întemnițat pe 4 luni pentru încercarea de trecere a frontierei în primele zile ale lunii august 1940, și Gavril Baraniu. A fost confirmată de către prefectul județului Rădăuți, lt. colonel Ionescu.

Dinspre teritoriile ocupate veneau știri din ce în ce mai tragice. În disperare, oamenii de la sate, se consemnează în declarația citată, „cumpără coase și furci în măsură foarte mare, cu observația chiar că vor avea nevoie de aceste unelte la un caz dat”.

Dintr-o *Notă informativă* din 19 februarie 1941, înregistrată cu numărul 639, aflăm că din Bahrinești un număr de refugiați au trecut fraudulos frontiera din URSS. Un tânăr transmitea prin aceștia o scrisoare către fratele său, gardian public în Suceava. Scrisoarea, scrisă în versuri, reproduce situația populației din teritoriile ocupate: se adună cereale de la locuitori și se transportă peste Prut; statuile și monumentele din Cernăuți sunt distruse, iar în locul lor s-au pus stâlpi în vârful cărora se găsește steaua în 5 colțuri cu portretul lui Stalin, Molotov și alți demnitari ruși. Scrisoarea este scrisă de către copilul Semeniuc Toader.

Informații despre treceri „frauduloase” ale frontierei, individuale sau în grup, despre acțiunile armatei sovietice la frontieră se găsesc și în alte note informative.

Astfel, în *Nota informativă* din 20 martie 1941 (nr. 1208) citim: „În noaptea de 8/9 martie 1941, în comunele Tereblecea, Cerepcăuți și Dersca URSS rușii au masat trupe în pădurile din apropiere. În pădurea Tereblecea sunt circa 30–40 tancuri și mai mult de un regiment trupe pedestre. În comuna Cerepcăuți, un batalion – trupă motorizată și circa 2 regimente infanterie, cavalerie și artilerie. În prezent, trupele de mai sus adâncesc și largesc toate tranșeele făcute în timpul iernii, tot contra tancurilor”.

Situația devenea din ce în ce mai încordată. Citim că în comuna Codrii Cosminului URSS „un grup de circa 300 de locuitori, înarmați cu mitraliere și grenade rămase de la armata română cu ocazia intervenției invaziei rușilor, au luat hotărârea ca în curând ce timpul va fi favorabil, vor trece în grup în România prin punctul Prisaca (...). Un grup similar s-a format și în comuna Volcineț”.

Documentele păstrate în arhivele din Suceava și Rădăuți consemnează atitudinea agresivă a soldaților sovietici față de

locuitorii localităților de graniță, inclusiv a celor din teritoriul românesc. Pe zona din apropierea graniței sunt răpite persoane în timpul recoltărilor, chiar din teritoriile românești.

Astfel, într-o scrisoare a Primăriei comunei Bilca din județul Rădăuți către Prefectura județului Rădăuți se raportează că în timpul când un grup, în frunte cu primarul comunei, marca arborii în pădurea comunală Bilca, în 9 septembrie 1940, în apropiere de frontieră, au apărut trei ruși care au tras mai multe focuri de armă. În urma acestui incident a dispărut primarul – fie că a fost împușcat, fie că a fost răpit. Prefectul județului Rădăuți, colonelul L. Nicolau a informat Rezidența Regală a ținutului Suceava: „Am onoarea de a înainta în original raportul Primăriei Bilca No. 1283, din 9 septembrie 1940, prin care arată împrejurările în care primarul comunei Bilca, Vasile Irimescu, a fost răpit în ziua de 9.IX. a.c., în pădurea comunală Bilca, de către un ofițer și mai mulți grăniceri sovietici, rugându-vă să binevoși a interveni la Ministerul de Interne spre a se face intervențiile necesare pe cale diplomatică pentru a se afla de soarta acestui primar”. Astfel de cazuri s-au întâmplat și în alte comune. Locuitorii din apropierea zonei de frontieră încălcau prescripțiile grănicerilor, deoarece aveau „proprietățile despărțite de linia de demarcație, trec frontiera pentru a strânge recolta”, ceea ce provoca conflicte de frontieră.

În data de 20 septembrie 1940, într-o scrisoare adresată prefectului județului Rădăuți, este consemnată aceeași situație: „Populația din comuna Vicovul de Sus este într-o situație destul de grea în timpurile de astăzi, parte din averile oamenilor este deja ocupată de Rusia Sovietică părăsându-se averile întregi, populația are nevoie de pâine, porumb, lemne etc.”.

În comunele ocupate de armata sovietică au fost confiscate bunurile materiale, țăranii erau obligați să plătească impozite, să predea la stat recolta etc. Au loc deportări masive și arestări, este instaurată foametea artificială, prin care țăranii se vedeau siliți să intre în colhoz.

În Arhiva Prefecturii județului Rădăuți se află o *Notă informativă* pe care o reproducem mai jos și care confirmă situația grea în care se aflau țărani din teritoriile ocupate:

„Din informațiunile obținute de la grupul de refugiați români din comuna Suceveni, județul Storojineț, care au trecut clandestin în noaptea de 15 Noiembrie a.c. pe teritoriul românesc, rezultă următoarele:

Locuitorii comunei Suceveni și a celor învecinate (Carapciu, Petriceni, Prisăcăreni etc.) nemaiputând îndura măsurile coercitive ale regimului sovietic, mai ales în privința impunerilor și taxelor la care sunt obligați agricultorii români, apoi vexacțiunile de ordin moral și material, la care sunt supuși slujitorii altarului cari de asemenea sunt impuși la dări exorbitante (pentru 6 luni, preotul din comuna Suceveni a fost impus la o taxă de 3000 ruble), au hotărât încă în cursul lunii August-Septembrie a.c. să organizeze în cel mai mare secret trecerea în masă a frontierei în teritoriul românesc.

În comuna Suceveni, această însărcinare și-au luat-o 4 gospodari cari au făcut pregătirile necesare în acest scop. Autoritățile sovietice aflând ceva despre pregătirile ce erau în curs, au dispus supravegherea locuitorilor suspecti prin diferiți agenți, pe cari locuitorii identificându-i i-au îmbătat în ziua hotărâtă pentru trecere. Din informațiunile obținute de la organizatorii din comuna Suceveni, în comuna Prisăcăreni autoritățile sovietice au luat măsuri severe împotriva locuitorilor despre care au aflat că intenționează să treacă frontiera. Din aceste motive Sucevenii au hotărât trecerea fără întârziere în noaptea de 14 Noiembrie a.c. orele 23. Loc de adunare a fost fixat un deal din marginea pădurii Suceveni, unde s-au adunat 106 persoane (bărbați, femei, copii majoritatea tineri premilitari). În pădure aveau ascunse 13 arme militare (Z.B.-uri), un revolver automat și peste 1000 de cartușe. În capul coloanei mergeau bărbații cu armele, urmați de întregul grup. După ce cu greu au străbătut pădurea, prin gârle, gropi, șanțuri, dând chiar și peste rețele de sârmă ghimpată, întregul

grup a ajuns pe la orele 3 în dimineața zilei de 15 Noiembrie a.c. la 1 km de departe de frontieră într-un punct de lângă Mănăstirea Lipovenească Fântâna Albă. Traversarea pădurei s-a făcut în etape cu avangardă, pentru a cerceta terenul și a evita patrulele de grăniceri sovietici. Numai după ce cercetașii găseau că nu se află nici un pericol în cale, urma și grupul. După vreo 30 de metri de la marginea pădurii spre frontieră, o patrulă de grăniceri sovietici, compusă din 2–3 soldați, ascunși după un stog de fân, a somat grupul să stea și imediat au deschis focul asupra refugiaților, la care aceștia au rugat să nu tragă, însă față de refuzul patrulei sovietice, au răspuns și ei cu focuri de armă, trecând în flancul drept și în spatele grupului și acoperind apropierea acestuia spre frontieră după ce se dăduse ordin de împărăștiere pe câmp. În urma alărmei produse de aceste focuri de armă, a mai sosit o patrulă puternică de circa 8 soldați sovietici în ajutorul primei patrule încingându-se o luptă serioasă, al cărei rezultat pentru refugiații români a fost rănirea gravă a patru persoane (internate în spitalul Rădăuți) și dispariția a altor 9 persoane, despre care refugiații nu știu precis dacă au fost omorâte sau prinse. Se știe numai despre căderea pe câmp a soției locuitorului Lupășteanu care ținea în brațe un copil de 3 ani, având alături de ea un al doilea copil de 8 ani, astfel întreaga familie a acestui refugiat, care era și unul dintre organizatorii trecerii, s-a pierdut. Acest refugiat, la țipetele copiilor să vină să o ridice pe mama lor care căzuse jos pe câmp, a încercat să se apropie de familia sa, trăgând mereu focuri de armă împotriva soldaților sovietici, însă la un moment dat țeava armei s-a înfundat, iar soldații sovietici se apropiau astfel încât acest locuitor a fost silit să se retragă spre frontieră, abandonându-și soția și copiii pe câmp”.

Mai multe astfel de note, mărturii și scrisori se află în arhivele din Suceava și Rădăuți.

Toate aceste întâmplări, fixate în scrisori (multe aflate și în arhive personale), note informative, rapoarte, arhive, mărturii, publicații în presă, monografiile ale satelor nord-bucovinene etc.,

nu au fost cercetate de istoricii români. Cărțile de istorie nu scriu despre aceste evenimente. Nu vom găsi, în niciun manual de istorie, măcar o propoziție despre felul în care a fost ocupat ținutul Herței, de exemplu. Astăzi sunt preocupați de această tematică, într-o măsură mai mare, românii nord-bucovineni care nu mai vor să tacă.

RĂZBOIUL

1

Când, la începutul lui iulie 1941, ne-am întors acasă, după eliberarea Bucovinei de miazănoapte, am găsit, cum am mai amintit, un adevărat dezastru în satul nostru Mahala. Mai bine de *o treime din populația satului* (subl. red.) de 6500 suflete a fost deportată de ruși. În felul acesta a fost nimicită partea cea mai de nădejde a populației, fiindcă rușii au ridicat numai familiile de baștină, de adevărată valoare etnică, morală și socială. Iar populația rămasă era cuprinsă de durere, groază și deznădejde. După ce lumea s-a mai liniștit, i-am rugat ca cine vrea, să puie pe hârtie întâmplări, fapte adevărate din viața lor și a satului din timpul ocupației bolșevice. Nu e obligat să iscălească cine se teme. După un scurt timp, oamenii mi-au adus caiete, hârtii, care cum a putut, cu descrieri de întâmplări din acea vreme. Și toți cu iscălituri. Dar atunci, fiind ocupat cu alte treburi, n-am avut timp să le citesc. După mai bine de 20 ani, le-am descoperit într-un geamantan printre niște cărți. Voi reda mai jos o parte dintre aceste însemnări, ca documente ale vremii. Cei mai mulți dintre ei își dorm somnul veșniciei în multe și depărtate locuri ale pământului și unii în pământ străin.

1. Costache Hostiuc: „Nimeni nu se aștepta ca în vreme de pace Bucovina să fie luată de ruși în vara cea din 1940. Sătenii nu erau pregătiți... preoții, învățătorii, jandarmii au fugit și n-au spus un cuvânt oamenilor: nici ce se întâmplă, nici ce să facă...

Oamenii, cum au auzit că rușii au intrat în țară, în vinerea dinaintea Sânpetruului, au lepădat lucrul de pe ogoare. Se strângeau grămadă, se sfătuiau nu fără grijă de ce se va întâmpla și ce să facă...

Înspre seară, pe șoseaua dinspre Boian, a început să curgă armata rusească. Locuitori din satele ucrainene Rarancea și

Toporăuți, mai departe de șleah¹²¹, au sosit cu steaguri roșii înaintea armatei bolșevice, trecând prin satul nostru. Acești ucraineni cântau cântecele lor, înjurau și batjocorau tot ce e românesc, aruncând mahalenilor vorbe urâte. Armata roșie nu vorbea cu nimeni nimic, nu lua nimic, nu cerea nimic... au venit apoi, în urma armatei roșii, milițienii <...> lepădături... căutau să fie ordine. Veneau pe la casele oamenilor, mâncau la oameni, cereau băutura, și dacă nu le dădeai erai îndată bănuț de dușman al lor și te arestau... în fiecare sat s-a făcut așa-zisul sfat popular, în locul primăriilor... Veneticii comuniști, ascunși, din satul nostru, s-au purtat mai rău ca rușii. Gheorghe Dimitriuc – prima generație de ucrainean venetic în sat – a rupt partea albastră și galbenă din steagul românesc și-a pus steag roșu la primărie... și tot el a dus arhiva primăriei la Sadagura și a dat-o rușilor și a și făcut un sfat popular cu el în frunte și alți doi bărbați și două femei din sat, fără să-i întrebe. Dar acești bărbați și mai ales cele două femei, Leahu Domnica și Ana Mosoriucă, l-au batjocorit – cum de a îndrăznit să le puie în acel sfat – și n-au voit cu nici un chip să primească. Și Gheorghe Dimitriuc a căzut din mărire”.

Familia Dimitriuc avea tată ucrainean, venit ca servitor la familia Ursache din Mahala, și mama româncă din sat. Acest Gheorghe Dimitriuc e fratele celebrului ministru din guvernul Antonescu, care trăiește azi ca refugiat în Călărași și cu numele de Dimitrescu. Mai are un frate, fost prefect de Rădăuți, și apoi inspector general la Interne. Iată cum ajung străinii la noi să ne conducă: întâi prin servilism, apoi prin îndrăzneli și obrăznicii se ridică sus.

Ion Ghica, într-o scrisoare către Vasile Alecsandri, scrie: „... din natură, românul este modest, chiar sfios... și de i se poate imputa ceva, ar fi că nu are destulă încredere într-însul. El prețuiește mai mult decât pare. Nu este lăudăros, nici pretențios... Ori de câte ori am văzut la noi în țară un fanfaron, un om care se crede mai mult decât este... am avut ocazie să mă conving că era de viță străină”.

¹²¹ Șosea (n.red.).

E mare adevăr. Și Costache Hostiuc scrie mai departe: „Cel dintâi secretar comunal sub ruși a fost la noi în sat un ucrainean din Șubraneti, cu numele Moldovan... a fost un om foarte bun... a căutat să acopere pe toți, dar a fost dat afară și urmărit. Omul se ascundea în sat pe la unii gospodari... la urmă a încercat să treacă granița în România și a fost împușcat de ruși la graniță...”

Ce semnificativ destin! Au urmat, ca secretari, oameni din sat, ca Boiciuc Ion, Axani Ion, Ieremia Vasile, toți s-au purtat cu oamenii foarte rău, i-au prigonit pe cei mai cumsecade gospodari din sat... erau conduși de la spate de jandarmul Glaubach Herșcu, adus din Cernăuți.

„Biserica la început a fost lăsată în pace, scrie Costache Hostiuc. Preoții toți au fugit din sat... gospodarii au găsit în comuna Rachitna, din Basarabia, unde biserica a fost închisă, un preot bătrân, Leon Sorocean, și l-au adus ca preot în Mahala. Sătenii s-au angajat să-i dea locuință, un salariu de-ajuns să-i asigure existența, să întrețină biserica, să plătească impozitele pe biserică, care erau foarte mari și veniturile colaterale. Cel care s-a îngrijit mai mult de biserică a fost Dumitru Huzun, deportat apoi cu întreaga familie. Și de atunci nu se mai știe nimic de ei. Unii dintre conducătorii comuniști din sat, ca Vasile Ieremia, Ion Boiciuc au fost mai comuniști decât rușii. Ei au încercat să închidă biserica, spuneau vorbe urâte despre Dumnezeu, despre biserică, despre preoți, căutau să înfricoșeze oamenii, dar ei (oamenii – n.n.) tăceau, răbdau, îngrijeau biserica. Ca să nu fie pricină de închidere, plăteau impozitele, tot mai mari, întrețineau pe preot, mergeau regulat la biserică...”

Școala – învățătorii s-au retras odată cu armata română... au rămas în sat învățătorul Cova Iordache, om în vârstă și bolnav, și Grigore Ermeliuc, învățător de ani de zile în Mahala, ucrainean cum spunea, din Basarabia, comuna Briceni, și mare comunist, care nu s-a trădat cu nimic tot timpul. Ca la prima ședință de partid, în Casa Națională, să declare că el este din Kamenet-Podolski, din Rusia, și e vechi membru al Partidului Comunist. Rușii au adus nouă învățători evrei din Cernăuți, foști avocați sau funcționari

etc. În școală s-a învățat limba rusă, ucraineană și limba moldovenească cu alfabet chirilic. Intrarea preotului în școală, ca și rugăciunea, a fost oprită. Copiii însă nu se țineau de această poruncă și în fiecare dimineață, la începutul orei de învățământ, spuneau mai departe Tatăl nostru. Așa, de pildă, elevul Aurel Todiraș a lui Prohir, din clasa a patra, venea dimineața în clasă și striga: „Drepti pentru rugăciune”, și așteptau așa până se deschidea ușa și intra învățătorul; atunci copiii cântau în cor Tatăl nostru, învățătorul se retrăgea și aștepta afară până copiii sfârșeau rugăciunea. Acest copil a fost dat afară din școală. Elevul Paulovici Petru a lu’ Pintilie a aruncat cu o bucată de cărămidă în bustul lui Stalin din școală. La anchetă, nici un copil nu l-a spus pe cel vinovat...”

2. Ion Bujeniță scrie:

„În primăvara anului 1941, rușii au început să aducă armată mai multă, tunuri, avioane, mașini. În Mahala au început să lucreze la un aeroport pe 246 fâlcii din ogoarele oamenilor, pe care nu l-au mai isprăvit. Chiar bolșevicii au început să vorbească de război și spuneau că ei sunt așa de tari, că nu se tem de nimeni și în câteva zile ajung la Berlin și București. Oamenii tăceau și așteptau ziua aceea. În duminica de 22 iunie 1941 am fost treziți din somn de niște explozii puternice, venite dinspre Cernăuți... avioane cu cruce au zburat deasupra satului nostru... autoritățile sovietice, și mai ales capii comuniști din sat, căutau să liniștească lumea spunând că sunt numai niște manevre... când unul din șefii comuniști din sat a întrebat la telefon raionul Sadagura... că unde e armata de neînvingătoare, că populația e neliniștită,... el a fost imediat destituit. Oamenii tăceau și se uitau la cer... în duminica aceea de 22 iunie 1941, biserica n-a putut cuprinde norodul ce-a venit și doar biserica e mare... Când în ziua de 5 iulie 1941 cele dintâi patrulare românești au trecut Prutul cu bărci, la Horecea, sătenii din Mahala au ieșit înaintea lor cu steagul tricolor, dând ajutor la prinderea unor fugari sau spioni din armata roșie. Ajunși în sat, femeile i-au primit pe ostașii români cu mâncare caldă, bărbații

luând armele ostașilor au făcut patrularea mai departe, lăsându-i pe ostași să se odihnească puțin... Unii oameni din sat, cu primejdia vieții lor, au salvat trei magazii de-ale bolșevicilor pline cu muniții și provizii, la care rușii în retragerea lor le-au dat foc...”

3. Ion Chelbea scrie:

„Un timp, biserica n-a avut preot – șase săptămâni la început. Oamenii tot mergeau duminica la biserică, și în zilele de sărbătoare aprindeau lumânări pe la icoane, ca de obicei, spuneau rugăciunile; dascălul bisericii, Bodnar Ion, citea din cărțile lui rugăciunile, cât îi dădeau voie canoanele... și după două ceasuri, lumea se întorcea acasă de la biserică parcă mai plină de mângâiere și credință. Dacă murea cineva alergau la Cernăuți și aduceau preot pentru înmormântare. Toți copiii au fost botezați și nu s-a pomenit căsătorie fără preot. Pe urmă a fost adus preotul Leon Sorocean din Rachitna și biserica a fost deplină. După sosirea românilor, a venit și preotul Ieșan, care s-a refugiat și au făcut slujba bisericească împreună cu părintele Sorocean, care apoi s-a întors la el acasă. Sătenii i-au mulțumit și i-au dat destule daruri ca aducere aminte”.

Biserica din Mahala n-a fost închisă nici o duminică din 1940 până azi.

4. Maria Mândrescu scrie:

„Era într-o joi, 22 mai 1941, după sărbătoarea Sfinților Constantin și Elena. Ca-n fiecare dimineață, m-am sculat de vreme, mergeam la grajd să dau de mâncare la vite și, deodată, aud împușcături... mă reped spre gardul de la drum, nu văd nimic, mă uit peste gard în grădina vecinului și mă îngrozesc ce văd... Tânărul gospodar, bunul și harnicul Vasile Mândrescu, fuge nebun prin grădină spre șes; în urma lui câțiva milițieni ruși împreună cu ajutorul de primar, Ilarion Mitrofan, alergau să-l prindă. Văzând că nu-l pot ajunge au tras cu arma în el și, vai, cel urmărit cade jos. Călăii se reped asupra lui ca niște lupi... rănitul urlă și răcnește ca un leu de durere, dar cred că mai mult de necaz

și să audă și să vadă lumea din jur... se prindea cu mâinile de iarbă, scormonea cu unghiile pământul de sub el. A fost adus pe o scară în drum în fața casei noastre... ajutorul de primar, Ilarion Mitrofan, sătean cu el, striga: „Taci câine, nu răcni, ragi ca un bou. Lasă că vei scăpa de noi, dar și noi de tine, spionule”. Peste puțin timp a venit o mașină și l-au ridicat și l-au dus la Cernăuți la închisoare. Dar după două-trei ceasuri s-au auzit plânsese și vaiete ca după un mort: la vecinul nostru, Vasile Mândrescu, sosise o mașină cu câțiva soldați sovietici și-au luat-o pe nevastă și pe cei trei copilași. Pe copilași i-au găsit bând laptele lor de dimineață și i-au urcat în mașină, cu ulcelele cu lapte într-o mână și pâinea în cealaltă mână, și s-au tot dus. Noi i-am privit prin gardul dinspre vecin. De atunci nu s-a mai auzit până azi nimic de familia lui Vasile Mândrescu. După ce s-au îndepărtat neprietenii, ne-am strâns câțiva vecini și ne sfătuim cu groază și grăiam că așa ceva ni se poate întâmpla și nouă, apoi ne-am îndepărtat cu grijă, căci eram cu ochii în patru... Cam pe la prânz, a început să se audă hurelul unor mașini intrând în sat... Bărbatul meu lasă lucrul în țarină și vine acasă și-mi spune că pe șoseaua Boian-Cernăuți și până în sat sunt mașini fără număr cu soldați ruși și unii civili. «Mi se pare că rușii vor s-o șteargă», îmi spune bărbatul. Plecarea rușilor noi o așteptam de mult, nu puteam crede că vor rămâne veșnic la noi... dar planul lor de astă dată era altul...

După ce s-a lăsat noaptea pe sat, mașinile cu lumini mari au început să intre pe ulițele satului. Vine una pe drumul nostru, noi stăteam tupilați sub gard și urmăream cu groază orice mișcare. Mașina trece, nu se oprește la noi, vine a doua, a treia, a zecea și tot vin și se îndreaptă pe toate drumurile satului... vin apoi soldați călări înarmați până în dinți de parcă s-ar pregăti pentru cine știe ce bătălie în sat. În timpul acesta intră la noi tânărul și aprigul comunist evreu, feciorul Milchii, și-mi spune pe șoptite că s-a isprăvit cu satul nostru. Au venit rușii să ridice mai întâi pe toți aceia ce au neamuri fugite în România și peste puțin timp satul întreg s-a făcut iad.

Cuprins

<i>Teroare. Minciună. Dezinformare / Alexandrina Cernov</i>	3
<i>Românii din Regiunea Cernăuți și represiunile sovietice / Ștefan Purici</i>	16
<i>Deportările bucovinenilor din Ținutul Herța / Petru Grior</i>	47
<i>Mărturii / Ion Nandriș</i>	55
Satul nostru Mahala din Bucovina.	
Înregistrări pentru mai târziu	56
De-acasă	56
Mahala	57
Războiul	89
<i>Mărturii din Țara Fașilor / Dumitru Covalciuc</i>	135
Comuna Voloca pe Derelui sub ocupația stalinisto-bolșevică	136
La vârsta de doi ani în drum spre Siberia	154
Tinerețe irosită la minele din Kazahstan și Siberia	157
<i>La umbra frunzei de pelin / Maria Toacă-Andrieș</i>	162
Două vieți salvate din groapa morții	163

Sfârșitul tragic al minorilor Toader și Simion Antonescu din Mahala	165
Mama, blândă mucenică...	166
Soarta cu coroană de spini sau golgota din caietul Aurorei	171
Când Dumnezeu te are drag...	191
<i>Martiri români din infernul foametei / Maria Toacă-Andrieș</i>	200
Foametea din 1946–1947	201
Despre foamete și foame	209
Dacă n-o să vă faceți medici, o să ne pierdem cu toții	212
Sfânta Duminică în negura copilăriei	213
Abia după luni de foamete și suferință, am mâncat pe săturate	220
Nu și-a plâns încă tot amarul	223
Adânc în suflet	232
Semne divine ale drumului predestinat spre Voroneț	237
<i>Anexe</i>	
Documente din Arhivele Statului. Suceava	240
Documente din Arhivele Statului. București	264
<i>Autori</i>	273